

Razvoj planinarenja u kontekstu održivog razvoja turizma na zaštićenim djelovima prirode

Dravinec, Ema

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Economics and Business / Sveučilište u Zagrebu, Ekonomski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:148:783441>

Rights / Prava: [Attribution-NonCommercial-ShareAlike 3.0 Unported/Imenovanje-Nekomercijalno-Dijeli pod istim uvjetima 3.0](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-09**

Repository / Repozitorij:

[REPEFZG - Digital Repository - Faculty of Economics & Business Zagreb](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
EKONOMSKI FAKULTET
Prediplomski stručni studij Poslovna ekonomija
Smjer Turističko poslovanje

ZAVRŠNI RAD

**"RAZVOJ PLANINARENJA U KONTEKSTU ODRŽIVOG
RAZVOJA TURIZMA NA ZAŠTIĆENIM DJELOVIMA
PRIRODE: PRIMJER PARKA PRIRODE VELEBIT"**

Ema Dravinec

Zagreb, rujan 2023.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
EKONOMSKI FAKULTET
Prediplomski stručni studij Poslovna ekonomija
Smjer Turističko poslovanje

ZAVRŠNI RAD

**"RAZVOJ PLANINARENJA U KONTEKSTU ODRŽIVOG
RAZVOJA TURIZMA NA ZAŠTIĆENIM DJELOVIMA
PRIRODE: PRIMJER PARKA PRIRODE VELEBIT"**

FINAL THESIS

**"DEVELOPMENT OF MOUNTAINEERING IN THE CONTEXT
OF SUSTAINABLE TOURISM DEVELOPMENT IN
PROTECTED NATURAL AREAS: THE CASE OF VELEBIT
NATURE PARK"**

Student: Ema Dravinec

JMBAG: 0067633188

Kolegij: Specifični oblici turizma

Mentor: Oliver Kesar

Zagreb, rujan 2023.

SAŽETAK

Zaštićena planinska područja Hrvatske, poput Parka prirode Velebit, imaju velik potencijal razvoja turizma na njihovom području te se na pravilan i održiv način, upravljanjem brojem posjetitelja i brigom za okoliš može to postići. Svrha ovog završnog rada jest prikazati potencijal planinarenja i razvoja turizma na području Parka prirode Velebit. Postizanje tog cilja namjerava se ispuniti na održivi način kako bi se što manje oštetio okoliš i ugrozio živi svijet dok bi se istovremeno iskoristili resursi Parka.

Ključne riječi: planinarenje, Park prirode Velebit, zaštićeno područje, održivi razvoj turizama

SUMMARY

Protected mountain areas in Croatia, such as the Velebit Nature Park, hold significant potential for tourism development within their territories. This can be achieved in a sustainable manner through effective visitor management and environmental care. The purpose of this final thesis is to demonstrate the potential for hiking and the sustainable tourism development within the Velebit Nature Park. The aim is to accomplish this goal in an environmentally responsible way, minimizing harm to the ecosystem and wildlife while maximizing the utilization of the park's resources.

Key words: mountaineering, Velebit Nature Park, protected natural area, sustainable tourism development

Ime i prezime studenta/ice

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je _____

(vrsta rada)

isključivo rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na mojim istraživanjima i oslanja se na objavljenu literaturu, a što pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog rada, te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

Student/ica:

U Zagrebu, _____

(potpis)

SADRŽAJ

1. UVOD	1
1.1. Definiranje obuhvata istraživanja.....	1
1.2. Izvori podataka, korištene metode i ciljevi istraživanja	2
1.3. Struktura rada.....	2
2. OBILJEŽJA PLANINARENJA I KONCEPT ODRŽIVOG RAZVOJA TURIZMA	3
2.1. Popularnost planinarenja u suvremenom društvu	3
2.2. Ekonomski potencijali planinarenja u turizmu.....	4
2.2.1. Razvoj planinarskih usluga i turističke ponude.....	5
2.2.2. Utjecaj planinarenja na lokalno gospodarstvo	6
2.3. Društveni aspekti razvoja planinarenja kao turističke ponude.....	6
2.4. Temeljne značajke i važnost održivosti razvoja turizma	8
2.5. Načela i mjerenje održivog razvoja turizma	9
3. ANALIZA PONUDE I POTRAŽNJE U PARKU PRIRODE VELEBIT	11
3.1. Zakonsko određenje parka prirode.....	11
3.2. Osnovna obilježja Parka i nositelj upravljanja	12
3.3. Temeljna turistička atrakcijska osnova.....	12
3.3.1. Prirodni turistički atraktivni resursi.....	13
3.3.2. Društveni turistički atraktivni resursi.....	16
3.4. Planinarske staze i infrastruktura.....	20
3.5. SWOT analiza turističke ponude	22
3.6. Veličina potražnje i motivacija za dolazak.....	24
3.7. Uloga planinarenja u razvoju turizma na području Parka.....	24
4. IZAZOVI ODRŽIVOG RAZVOJA PLANINARENJA NA PODRUČJU PARKA PRIRODE VELEBIT	26
4.1. Zaštita prirode i održivost planinarske aktivnosti i infrastrukture	26
4.2. Upravljanje posjetiteljima i turističkim tokovima	27
4.2.1. Kapaciteti resursa i upravljanje priljevom posjetitelja.....	29
4.2.2. Održivo korištenje planinarskih resursa	30
4.3. Suradnja dionika i moguća partnerstva u daljnjem razvoju planinarenja	30
4.3.1. Uloga lokalne zajednice i organizacija civilnog društva	31
4.4. Upravljanje ljudskim potencijalima	32

4.5. Ograničenja i perspektive daljnjeg razvoja planinarenja i turizma.....	33
5. ZAKLJUČAK.....	36
Literatura	37
Popis slika.....	39
Popis tablica.....	39
Životopis.....	40

1. UVOD

Kako se u današnje vrijeme sve više promiče zdraviji način života te se to najviše povezuje s prirodom i rekreacijom, posljedično tome nazire se rastući potencijal posjećenosti nacionalnih parkova i parkova prirode. Zbog prirodnih ljepota potencijalni turisti gotovo će uvijek odabrati odlazak u destinaciju koja nudi takav sadržaj što će uvelike pridonijeti porastu prihoda, ali i negativnim stranama poput narušavanja života flore i faune.

Turizam u Parku prirode Velebit relativno je razvijen te se ponajviše odvija u njegovom primorskom pojasu, a manjim dijelom dolaze posjetitelji radi planinarenja i prirodnih vrijednosti Parka. S obzirom da ima velik potencijal za planinarski turizam i razne atrakcije te aktivnosti koje nudi, može se pristupiti tome razvitku planirano i održivo. Osim što je poznat po svojem planinarskom turizmu također osvaja svojom spektakularnom prirodom te nudi i razne druge aktivnosti poput mogućnosti za istraživanje špilja, team buildinga, trekkinga i raznih aktivnosti na otvorenom.

Iako postoje brojne mogućnosti ekspanzije novih aktivnosti i turizma na tom području, kao i ostali parkovi prirode u Hrvatskoj, Park Prirode Velebit nije dovoljno turistički valoriziran te je daleko od iskorištenja svog punog turističkog potencijala. Njegov prostor posjeduje brojne prirodne resurse koji se trebaju na odgovarajuć i održiv način planirati i pažljivo iskorištavati kako bi se očuvao osjetljiv ekosustav i endemske vrste te prirodna i kulturna baština. Održiv pristup turizmu uključuje ravnotežu između turističkih aktivnosti i zaštite prirode, te upravljanje turizmom na način koji minimizira negativne utjecaje na okoliš i lokalnu zajednicu.

1.1. Definiranje obuhvata istraživanja

Park prirode Velebit jedan je od najpoznatijih parkova na području Republike Hrvatske i najvažnijih u smislu prirodne raznolikosti. Prostire se na površini od oko 2.200 četvornih kilometara. Obuhvaća područje samog planinskog lanca Velebit koji se prostire duž jadranske obale. On je najveći park po površini i najveće je zaštićeno područje u Hrvatskoj. Od iznimne je važnosti radi svoje specifične geografske i ekološke vrijednosti te bogate biološke raznolikosti i kulturne baštine (<https://np-sjeverni-velebit.hr/www/hr/posjeti/okolica/park-prirode-velebit>, pristupljeno 9.8.2023.).

U ovom radu analizira se postojeće stanje planinarenja, planinarskih staza i infrastrukture, zatim ponuda i potražnja u Parku prirode Velebit te održivom razvoju na tom području. Približno će se prikazati budućnost razvoja turizma i održivog razvoja na tom području.

1.2. Izvori podataka, korištene metode i ciljevi istraživanja

Cilj ovog rada je istražiti iskorištenost resursa Parka prirode Velebita te kako najbolje upotrijebiti njegov resursni potencijal za daljnji razvoj, a da se pritom ne narušava biljni i životinjski svijet na tom zaštićenom području. Za to će se koristiti odgovarajuća literatura u obliku knjiga i znanstvenih članaka koji mogu pokazati stvarno stanje razvoja turizma na području Velebita.

1.3. Struktura rada

Rad je strukturno podijeljen na pet cjelina, uključujući uvod i zaključak. U prvom, uvodnom dijelu opisan je obuhvat istraživanja i problem te neka rješenja za te probleme, metode koje su se koristile za prikupljanje informacija i kojima su se postigli ciljevi ovog istraživanja.

U drugom dijelu rada, teorijski se objašnjavaju obilježja planinarenja i održivi razvoj turizma. Zatim, u trećem dijelu rada analiziraju se ponuda i potražnja na području Parka prirode Velebit, dok se u četvrtom dijelu rada ističu neki izazovi održivog razvoja planinarenja na tom području.

U petom, ujedno i zadnjem dijelu rada dan je kratki osvrt i zaključna riječ, odnosno mišljenje na odabranu temu rada.

2. OBILJEŽJA PLANINARENJA I KONCEPT ODRŽIVOG RAZVOJA TURIZMA

2.1. Popularnost planinarenja u suvremenom društvu

Planinarstvo u Hrvatskoj seže još od davnina. Začetak planinarstva zabilžen je u 14. stoljeću kada se, kao preteče planinarstva, Francesco Petrarca penjao u planinu u Francuskoj radi užitka te tako postao začetnikom planinarstva. Njega je slijedio Ivan Zoranić, koji je napisao prvu planinarsku knjigu na svijetu – Planine. No, ipak prvi je pravi planinarski podvig izvela žena Dragana Jarnević, davne 1843. godine kada je ispenjala smjer kroz stijenu u Okiću na Samoborskom gorju. Kao početak organiziranog planinarstva u Hrvatskoj smatra se osnivanje Hrvatskog planinarskog saveza 1874. godine te je prvi organizirani izlet uslijedio godinu dana kasnije, 1875., odlaskom na Oštrc i Plešivicu (Jakupak, 2017).

Planinarstvo se u Hrvatskoj počelo ozbiljnije razvijati nakon Drugog svjetskog rata osnivanjem planinarskih saveza. Nakon Domovinskog rata nakon krenulo je prihvaćanje boravka u prirodi i postalo je normalno provoditi vrijeme izvan svojih kuća. Tako su se ljudi kasnih 1990-ih aktivirali te krenuli u planinarske pohode i provodili su sve više vremena na otvorenom.

Zbog nagle zainteresiranosti ljudi za prirodu i planinarenje počinje se razvijati i turizam te se osnivaju izletišta na planinarskim rutama. Zbog toga danas ima mnogo planinarskih domova i izletišta na raznim planinama poput Oštrca, Japetića, Sljemena i slično. Planinariti može svatko tko voli takvu vrstu rekreacije, stoga je povoljno za turiste, ako dolaze radi planinarskog turizma, da imaju raspoloživu bogatu planinarsku infrastrukturu, dobro označene staze i spremnost da se brzo pomogne unesrećenom od strane Hrvatske gorske službe spašavanja (HGSS). Rekreativni planinari mogu se učlaniti u udruge, to jest planinarska društva i klubove u sklopu Hrvatskog planinarskog saveza. Mogu se prijaviti sve osobe koje žele ostaviti ciljeve saveza rekreativno ili natjecateljski (Jakupak, 2017).

U današnje vrijeme, planinarstvo u Hrvatskoj još je u razvoju i tek treba doći do svoga vrhunca. Sviježnošću mladih, ali i starijih osoba, o zdravlju i blagodatima aktivnosti na otvorenom, reduciranje stresa i bijeg od urbanog načina života, briga i povezivanje s okolišem

radi njegovog očuvanja i zaštite samo su neki od razloga zašto je trend planinarenja u usponu te će tako nastaviti i rasti.

No, uz sve pozitivne učinke koje suvremeno društvo donosi planinarstvu, poput rasta prihoda zbog dolaska turista, ono ipak nosi i neke negativne učinke kao što su: zagađivanje zraka zbog korištenja automobila kao prijevoznog sredstva da bi se došlo do odredišta, postepeno uništavanje flore i faune te mogućnosti izumiranja biljnog i životinjskog svijeta radi nepažnje i krivolova posjetitelja. Također, uništavanje planinarskih staza, što može biti vrlo opasno, i nemogućnost prevencije njihova uništenja. Sprječavanjem takvih negativnih učinaka i prepreka s kojima se turizam danas bori, sadržano je u konceptu održivog turizma (Čarija, 2019). To je mali dio prepreka, od njih mnogo, na koje bi planinarenje u turizmu moglo naići, a što će se obraditi u poglavlju 4. *Izazovi održivog razvoja planinarenja na području Parka prirode Velebit.*

2.2. Ekonomski potencijali planinarenja u turizmu

Kao što je već ranije navedeno, trend planinarenja je u porastu, ali nije na svom vrhuncu. Zbog prirode i vrhova koji se nalaze na području Hrvatske, sa sigurnošću se može reći da su potencijali navedenog područja izuzetno veliki.

Potencijali se ogledaju u dolascima turista i njihovoj potrošnji koja pridonosi djelatnostima u turizmu i državnom proračunu. Turisti koji dolaze moraju negdje odsjesti što zahtjeva izgradnju i dogradnju smještajnih objekata poput hotela, motela, hostela ili planinarskih kuća, domova i tako dalje. Zatim, moraju nešto jesti zbog čega raste potražnja za trgovinama i restoranima te drugim ugostiteljskim objektima poput cafe, barova i slično. Osim toga, posjećuju turističke atrakcije na čemu također počiva ekonomski potencijal za daljnji razvoj.

To sve zahtjeva radnu snagu, poduzetnike koji su spremni otvoriti slična mjesta i voditi ih. Planinarenje nudi pregršt novih radnih mjesta, pogotovo u turizmu i s njim povezanim djelatnostima poput poljoprivrede, proizvodnje hrane, lokalnih obrta, umjetnosti i zanata te još mnogih drugih. No, prije radne snage, treba postojati mjesto, točnije objekt u kojima će oni raditi. Stoga, to može potaknuti građevinsku djelatnost i time dodatno stvoriti mjesta za npr. izgradnju i održavanje planinarskih staza i planinarske infrastrukture, vidikovaca, skloništa, parkirališta i drugih sličnih objekata. Otvaranje novih radnih mjesta i zapošljavanje stalnog

stanovništva može pridonijeti ruralnom razvoju i smanjenju odljeva stanovništva iz ruralnih područja (Jakupak, 2017).

2.2.1. Razvoj planinarskih usluga i turističke ponude

Turistička ponuda ima mnogo mjesta za razvoj i napredak planinarenja u Hrvatskoj. Hrvatske planine pružaju prekrasno okruženje za aktivno provođenje slobodnog vremena.

Razvoj usluga očituje se u onome što je odabrano područje spremno ponuditi, ali i u onome što privlači posjetitelje i potiče ih na odabir baš te lokacije. Za ovaj specifičan oblik turizma, ponude bi mogle biti brojne, no samo neke od njih su ponude vodiča na stazama koje su malo zahtjevnije ili koje zahtijevaju pratnje stručnjaka u njihovom obilasku. Njihove su usluge izuzetno bitne zbog sigurnosti planinara na težim stazama, ali i zbog toga što dobro poznaju područje te tako znaju mnogo zanimljivih informacija o prirodi i kulturi. Povezano s vodičima, koji su dosta često uključeni u njih, turističke agencije i planinarske udruge organiziraju izlete te obilaskе planinskih područja. Planinarima se omogućava obilazak raznih vrhova, kružnih tura, istraživanja prirodnih znamenitosti i slično. Uz to mogu se naći i tečajevi ili planinarska obuka posjetitelja. Vrlo je korisna za početnike, no i za one koji žele unaprijediti svoje znanje i planinarske vještine poput sigurnosti na planinama, orijentaciji, preživljavanju i drugim korisnim vještinama. Vrlo važne usluge koje bi se mogle razraditi jesu iznajmljivanje opreme onim posjetiteljima, to jest planinarima koji nisu dobro opremljeni. U slučajevima gdje posjetitelji zaborave opremu, žele isprobati nešto novo ili ne posjeduju vlastitu odgovarajuću opremu, mogu pronaći ono što ih zanima ili im je potrebno. Recimo, šatore, vreće za spavanje, štapovi za hodanje i drugo (Buršić, 2021).

Razvoj planinarskih usluga i turističke ponude nije nužno usko povezan samo s planinarskim aktivnostima te na samom području gdje se one održavaju. Osim njih, može se uočiti ponuda u području ugostiteljskih objekata i slično. Recimo da turisti dolaze na područje Hrvatske s namjerom rekreativnog odmora te odluče obići velebitske staze kao dio svoga itinerara. Zbog velikog izbora i površine preko koje se proteže Velebit, trebat će im nekoliko dana za posjet i obilazak Parka. Stoga se razvija i ponuda ugostiteljskih objekata u blizini Velebita gdje će turisti odsjesti za vrijeme svoga boravka. Na izboru im stoje i planinarske kuće i domovi kako bi njihov doživljaj bio potpun. Posljedično tomu, planinarske kuće i domovi vrve svojim potencijalom za razvoj i poboljšanje ponude (Buršić, 2021).

Važno je da se razvoj planinarenja temelji na održivom pristupu, uz poštivanje prirodnog i kulturnog okruženja, uključivanje lokalne zajednice i donošenje odluka u suradnji s relevantnim dionicima.

2.2.2. Utjecaj planinarenja na lokalno gospodarstvo

Nadovezujući se na prethodno spomenute potencijale planinarenja u turizmu, može se vidjeti povezanost tih potencijala planinarenja u turizmu s utjecajem planinarenja na lokalno gospodarstvo.

Povećana turistička aktivnost povezana s planinarenjem otvara nova radna mjesta za lokalno stanovništvo te tako može utjecati na lokalno gospodarstvo. Ono omogućava radna mjesta za stanovništvo u trgovinama, prijevoznim poduzećima i mnogim drugim uslužnim djelatnostima. Razvoj turizma zahtjeva već spomenute lokalne trgovine, hotele, motele i druge smještaje, kafe barove te ostale objekte za zadovoljavanje osnovnih turističkih potreba.

Osim toga, može se nadovezati na potencijale za ruralna područja koja su prethodno spomenuta. Mnoga planinska područja nalaze se u ruralnim regijama koje mogu imati koristi od razvoja ruralnog turizma. To uključuje seoski turizam, smještaj u seoskim domaćinstvima, prodaju domaćih proizvoda, turističke ture koje ističu lokalnu kulturu i tradiciju. Ovo može pružiti nove poslovne prilike lokalnom stanovništvu i potaknuti ruralni razvoj (Buršić, 2021).

2.3. Društveni aspekti razvoja planinarenja kao turističke ponude

Pogled, stavovi i mišljenja društva te zajednice vrlo su bitni kada se razmatra stvaranje turističke ponude na određenom tržištu. Društveni aspekti planinarenja su široki i obuhvaćaju interakciju među ljudima, međukulturalno razumijevanje, edukaciju, zdravlje, povezanost s prirodom, lokalni razvoj, očuvanje okoliša itd. Ti aspekti su međusobno povezani i zajedno doprinose stvaranju bogatog i pozitivnog društvenog iskustva kroz planinarenje kao turističku ponudu (Poljanak, 2015). U nastavku su navedeni samo neki koji bi se prema suvremenom društvu mogli smatrati kao najbitnijima.

Kao prvo i najvažnije, zdravlje i dobrobit. Planinarenje pruža priliku za tjelesnu aktivnost, poboljšanje kondicije i promicanje zdravog načina života. To može imati pozitivan učinak na zdravlje i dobrobit pojedinaca, smanjiti stres, poboljšati mentalno stanje osobe i kvalitetu života. Usko povezano s tim je i rekreacija i rekreacijski prostor. Planinarenje pruža

rekreacijsku aktivnost koja potiče kretanje u prirodi, točnije fizičku aktivnost. Otvoren prostor u planinskim područjima može biti važan za ljude, pružajući im mogućnost za bijeg od svakodnevnog načina života i povezivanje s prirodom.

Zatim vrlo bitan ekonomski razvoj lokalnih zajednica. Razvoj planinarenja kao turističke ponude može potaknuti ekonomski razvoj lokalnih zajednica kao što je već navedeno. To može stvoriti nova radna mjesta u turizmu i povezanim djelatnostima, pružiti prilike za lokalne poduzetnike i trgovce te potaknuti razvoj malih i srednjih poduzeća. Planinarenje može pomoći u revitalizaciji ruralnih područja, smanjenju odljeva stanovništva i promicanju održivog razvoja. Ono ujedno može potaknuti razvoj lokalnih vještina i znanja. Lokalno stanovništvo može se angažirati kao planinarski vodiči, instruktori, stručnjaci za prirodu ili interpretatori kulturne baštine. To omogućuje lokalnom stanovništvu da iskoristi svoje vještine i znanja, te potiče održivi lokalni razvoj (Poljanak, 2015).

Potom, obrazovanje i svijest o prirodi gdje planinarenje pruža priliku za učenje o prirodi, okolišu, geologiji, flori i fauni. Planinari se suočavaju s različitim ekosustavima i stjecanjem znanja o prirodi i zaštiti okoliša. To može potaknuti svijest o važnosti očuvanja prirode i promicati ekološku osviještenost. Osim svijesti o prirodi ono može pružiti i edukaciju i podići svijest o sigurnosti na planinama. Planinari se uče o sigurnosnim mjerama, pravilnom opremanju, prvoj pomoći i prepoznavanju opasnosti. To može smanjiti rizik od nesreća i ozljeda te promicati odgovorno planinarenje (Buršić, 2021).

Jednako tako i kulturno naslijeđe i tradicija jer ono može biti povezano s kulturnim naslijeđem i tradicijom određenog područja. Planinari mogu istraživati povijesne staze, posjećivati sela, upoznavati lokalnu kulturu, tradicionalnu hranu i običaje. To može ojačati svijest o kulturnom naslijeđu, promicati lokalni identitet i podržavati održavanje tradicija. Planinarenje kao turistička aktivnost može poticati kulturnu razmjenu između posjetitelja i lokalnog stanovništva. Posjetitelji se mogu upoznati s lokalnom kulturom, tradicijom, običajima i jezikom, dok lokalno stanovništvo može dijeliti svoje znanje, priče i iskustva s posjetiteljima. To može promicati međukulturalno razumijevanje i toleranciju (Buršić, 2021).

Posljednje, ali ne i manje bitno, bila bi socijalna interakcija i zajedništvo zbog toga što planinarenje često podrazumijeva grupne aktivnosti, što pruža priliku za druženje. Planinari mogu razmjenjivati iskustva, poticati međusobnu podršku i povezivanje, stvarajući mreže

prijateljstava i zajednica s istim interesima. Također, društvena inkluzija zato što ono može biti otvoreno za različite skupine ljudi, bez obzira na dob, spol, tjelesnu kondiciju ili druge faktore. Pružanje prilika za planinarenje osobama s invaliditetom, mladima, starijima i drugim ranjivim skupinama može promicati inkluziju, jednakost i socijalnu integraciju (Jakupak, 2017).

2.4. Temeljne značajke i važnost održivosti razvoja turizma

Održivost je sposobnost održavanja ravnoteže određenih procesa ili stanja u nekom sustavu, a u današnje vrijeme najčešće se povezuje s biološkim i ljudskim sustavima. U ekološkom se smislu održivost promatra kao očuvanje bioloških sustava raznolikim dok je za ljude ona potencijal za dugoročno održavanje blagostanja koje ovisi o iskorištenim prirodnim resursima. To se ujedno naziva i održivi razvoj. Stoga rječnici pružaju dva značenja za glagol *održati*, a glavna su "*sačuvati da ostane cjelovito i da postoji*", odnosno "*očuvati od narušavanja*" (Jezikoslovac, pristupljeno 30.8.2023, url).

Održivi razvoj nema standardnu definiciju i koncepciju, no za lakše razumijevanje može se koristiti definicija u kojoj predstavlja održivi razvoj kao ekonomski napredak koji potpuno uzima u obzir utjecaj ekonomske aktivnosti na okoliš i temelji se na obnovljivim izvorima resursa (Hrvatska enciklopedija, pristupljeno 30.8.2023, url).

Kada se to primijeni u djelovanju turizma, može se reći da se koncept održivog turizma pojavio kako bi se osiguralo da aktivnosti u vezi s turizmom ne bi utjecale na krajeve na kojima je pokrenut i unaprijeđen, a s vremenom je postao značajan izvor sredstava za život lokalnog stanovništva zajednice. U planinskim predjelima to bi značilo da se spriječi prijetnja krhkom okolišu i lokalnim zajednicama.

Zato se prema Svjetskoj turističkoj organizaciji (UNWTO), održivi turizam definira kao turizam koji temeljito analizira svoje sadašnje i buduće ekonomske, društvene i ekološke implikacije, s ciljem zadovoljenja zahtjeva posjetitelja, okoliša i lokalnih zajednica (Karim et al., 2022).

U zemljama koje dio svog BDP-a ostvare od turističkih djelatnosti i potrošnje turista u njima, mora se obratiti pažnja na to da ona, osim što donosi pozitivne učinke poput zaposlenosti, dohotka i standarda života stanovnika, također dolazi i s negativnim, štetnim učincima koje može imati na prirodu, kulturu, društvo i gospodarstvo. Rast i razvoj masovnog

turizma doveo je do pojave mnogo ekoloških i društvenih problema u turističkim destinacijama koje je posljedica preposjećenosti i društvenom vidu nezadovoljstva posjetitelja, ali i lokalnog stanovništva (Lasić, 2018). Zbog toga se došlo do zaključka da načela održivog razvoja moraju biti uključena u planove o razvoju turizma.

2.5. Načela i mjerenje održivog razvoja turizma

„Prema Svjetskoj turističkoj organizaciji, održivi turizam bi trebao:

1. Optimalno koristiti prirodne resurse koji su ključni element u razvoju turizma, održavajući bitne ekološke procese i pomažući u očuvanju prirodne baštine i bioraznolikosti.
2. Poštivati sociokulturnu autentičnost domaćinskih zajednica, čuvati njihovu izgrađenu i živuću kulturnu baštinu, tradicionalne vrijednosti te doprinostiti međukulturnom razumijevanju i toleranciji.
3. Osigurati održivo i dugoročno ekonomsko poslovanje, pružajući socijalno-ekonomske koristi svim dionicima koje su pravično raspodijeljene, uključujući stabilno zapošljavanje, mogućnosti ostvarivanja prihoda i usluge za domaćinske zajednice te doprinoseći smanjenju siromaštva.“ (Candrea i Ispas, 2009)

Navedena su jedna od glavnih i konstantno korištenih načela, a to su „triple bottom line“ ili „tripleP“ načela održivog razvoja turizma. Koriste se uglavnom za konceptualizaciju ideje o održivom razvoju. Riječ je o ekološkoj održivosti gdje je naglasak na očuvanju prirodnih resursa, zaštiti okoliša i očuvanju biološke raznolikosti. Mjere se poduzimaju radi smanjenja negativnih utjecaja turizma na okoliš. Zatim o socijalnoj održivosti gdje je fokus na poštovanju i promicanju prava lokalnog stanovništva, očuvanju kulturne baštine, poticanju socijalne inkluzije i poboljšanju kvalitete života lokalnih zajednica. Mjeri se uključivanjem lokalnog stanovništva u procese donošenja odluka, poticanjem kulturne razmjene i doprinosom lokalnom gospodarstvu i zajednici te se opisuje ekonomski razvoj koji nalaže da održivi razvoj turizma promiče gospodarski rast koji je dugoročno održiv, osigurava ekonomsku korist za sve dionike uključene u turizam i potiče pravednu raspodjelu tih koristi. Mjeri se ekonomskim pokazateljima kao što su prihodi od turizma, zapošljavanje, lokalne investicije i održivost turističkog poduzetništva (Karim et al., 2022).

Mjerenje održivog razvoja turizma može se provesti korištenjem raznih metoda i različitih pokazatelja. Neki od pokazatelja su ekonomski koji uključuju prihode od turizma, doprinos turizma bruto domaćem proizvodu (BDP-u), broj turističkih radnih mjesta, stopa povrata ulaganja, zatim socijalni pokazatelji koji obuhvaćaju razinu zadovoljstva lokalnog stanovništva, participacije lokalnog stanovništva u turističkim aktivnostima, očuvanje kulturne baštine, socijalna inkluzija, te ekološki pokazatelji ogledani u potrošnji energije i vode, otpadu i recikliranju, korištenju obnovljivih izvora energije, očuvanju prirodnih staništa i zaštiti bioraznolikosti. Mjerenje održivosti može uključivati i provođenje istraživanja, anketa, monitoringa utjecaja turizma na okoliš i društvo, kao i usporedbu s postavljenim ciljevima i standardima održivosti (Stojanović, 2011).

3. ANALIZA PONUDE I POTRAŽNJE U PARKU PRIRODE VELEBIT

3.1. Zakonsko određenje parka prirode

Resursi kojima se može koristiti u turističke svrhe mogu biti prirodni (obnovljivi i neobnovljivi) te društveni. Zaštićena područja među koje spadaju parkovi prirode, svrstani su u prirodne resurse. Postoje mnogobrojne definicije zaštićenih područja, no može se reći da su sve temeljene na očuvanju okoliša na nekom jasno definiranom području koje obilježava neka posebna vrijednost. Najvažnijom i najprihvatljivijom definicijom smatra se ona IUVN-a (International Union for Conservation of Nature - Međunarodna unija za očuvanje prirode). Prema njoj se zaštićeno područje definira kao jasno određeno područje priznato s namjerom da se brine o dugoročnom očuvanju cjelokupne prirode, usluga ekosustava koje pruža i povezanih kulturnih vrijednosti, putem zakonskih ili drugih djelotvornih metoda (Buršić, 2021).

Međutim, mora se sagledati i definicija iz Zakona o zaštiti prirode Republike Hrvatske (NN 15/18) koja zaštićeno područje opisuje kao geografski prostor koji mora biti jasno određen i namijenjen zaštiti prirode te se njime mora upravljati glede trajnog očuvanja prirode i usluga ekosustava koje ono pruža (Hrvatski sabor, 2022).

U istom Zakonu navode se kategorije zaštićenih područja, stoga su ona podijeljena u stroge rezervate, nacionalne parkove, posebne rezervate, parkove prirode, regionalne parkove, spomenike prirode, značajne krajobrazne, park-šume i spomenike parkovne arhitekture. Od državnog značaja su strogi rezervati, nacionalni parkovi, posebni rezervati te parkovi prirode.

Prema članku 115. istoimenog Zakona, park prirode definiran je kao opsežno prirodno ili djelomično obrađeno kopneno ili morsko područje koje se odlikuje visokom raznolikošću života i okoliša te ima značajne ekološke osobine, istaknute krajolikom i kulturno-povijesnim značajkama (Hrvatski sabor, 2022).

U njemu se također spominje kako park prirode ima i znanstvenu, kulturnu, odgojno-obrazovnu te rekreativnu funkciju. U njemu su dopuštene gospodarske i druge djelatnosti i zahvati kojima se ne ugrožavaju njegova bitna obilježja i uloga. Na području Hrvatske nalazi se 12 parkova prirode koje proglašava Hrvatski sabor spomenutim zakonom (Hrvatski sabor, 2022).

3.2. Osnovna obilježja Parka i nositelj upravljanja

Osnovno obilježje Parka prirode Velebit je njegova očuvana priroda koja posjetiteljima oduzima dah. Njegova izuzetna prirodna ljepota i netaknuta priroda samo su dio ponude samog Parka. U tu prirodu spadaju, osim planina, kanjona, flore i faune, i neki drugi čimbenici poput raznolikosti ekosustava, zaštita bioraznolikosti, geološka i geomorfološka vrijednost, kulturna i povijesna baština, edukacija i istraživanje, održivi razvoj i slično. Dakle, on brine o bioraznolikosti i ima važnu ulogu u njenom očuvanju. Na njegovom području nalaze se mnoge ruševine utvrda, stari pastoralni putevi, tradicionalna seoska naselja te arheološka nalazišta koja svjedoče o prošlim vremenima, ali i načinu života na Velebitu. Vrlo je bitna primjena načela održivosti turizma na njegovom području jer promiče svijest o prirodi i brine za lokalno gospodarstvo svojom ponudom aktivnosti poput plainarenja, promatranja ptica, istraživanja špilja i obilaska kulturnih znamenitosti i slično.

Nositelj upravljanja Parka prirode Velebit je Javna ustanova "Park prirode Velebit". Ova ustanova ima zadatak upravljanja, očuvanja i zaštite prirodnih i kulturnih vrijednosti Parka te promicanja održivog razvoja područja. Ona ima odgovornost za provedbu propisanih mjera zaštite, upravljanje posjetiteljima, edukaciju, istraživanje i suradnju s lokalnom zajednicom. Također, surađuje s relevantnim institucijama, organizacijama i stručnjacima kako bi osigurala usklađenost s propisima i postizanje ciljeva upravljanja Parkom (<https://www.pp-velebit.hr/hr/o-velebitu/opci-podaci>, pristupljeno 10.7.2023.).

3.3. Temeljna turistička atrakcijska osnova

Park prirode Velebit ima mnogo atrakcijskih sadržaja, no ona temeljna osnova bila bi planinarenje i pješaćenje. Poznat je kao iznimno područje za planinarenje gdje posjetiteljima nudi planinarske staze raznih dužina i zahtjevnosti. Uz samo planinarenje dolazi i razgledavanje u koje ulazi obilazak ruševina nekad naseljenih stanova i kuća u kojima su prije živjeli ljudi, safari vožnja kroz Velebit te otkrivanje špilja i jama, pogled na doline ili kanjone i mnoge druge aktivnosti. Također, dolazi i promatranje životinjskog svijeta koji se nastanio na Velebitu. U njega spadaju risovi, medvjedi, orlovi, vukovi – sve u organiziranim turama uz vodiča radi sigurnosti (<https://www.pp-velebit.hr/hr/turistica-ponuda-2/aktivnosti/planinarenje>, pristupljeno 4.9.2023.).

3.3.1. Prirodni turistički atraktivni resursi

Samom ponudom prirodnih atrakcija i prirodnim resursima može se privući potencijalne posjetitelje da izaberu oblik aktivnog odmora kao što je planinarenje. U Tablici 1. mogu se vidjeti neki prirodni turistički resursi koji bi mogli utjecati na odabir destinacije, ali i sposobnost prirode kao okruženja da privuče te iste potencijalne turiste.

Tablica 1. Prirodni turistički resursi

Geomorfološki	Biogeografski	Pejzažni	Klimatski	Hidrografski
<ul style="list-style-type: none">• planine i planinski lanci• špilje, pećine• krški oblici• kanjoni• klisure	<ul style="list-style-type: none">• flora• fauna	<ul style="list-style-type: none">• planinski• nizinski• primorski	<ul style="list-style-type: none">• različiti tipovi klime• insolacija• relativna važnost i temperatura zraka• količina i vrste oborina	<ul style="list-style-type: none">• oceani, mora• jezera• rijeke• podzemne vode• termalne vode• geiziri

Izvor: Čavlek, N., Bartoluci M., Prebežac, D., Kesar, O. I suradnici (2011., 132.)

Planine i planinski lanci koje se nalaze na raznim krajevima Hrvatske, pružaju atraktivne sadržaje kao i okoliš te prekrasne poglede s njih. Park prirode Velebit ima bogatu geomorfološku i geološku raznolikost stoga se na tom području mogu naći neki od prethodno navedenih prirodnih oblika. Osim geomorfoloških resursa, Park nudi i razne pejzažne, klimatske, biogeografske i hidrografske prirodne turističke resurse.

Velebit je planinski lanac koji je uglavnom sastavljen od karstnog terena (karst je poseban oblik stijena koji se razvija na vapnenačkim i dolomitnim stijenama, a karakterizira ga bogatstvo jama, ponora, kraških polja i drugih oblika). Na njemu se mogu naći razni krški oblici poput kraške vrtače, ponikve i vrčaste jame. Poznat je po nekoliko značajnih špilja od kojih je najpoznatija „Lukina jama“ na sjevernom dijelu Velebita i jedna je od najdubljih na svijetu te

Slika 1. Kanjon rijeke Zrmanje

Izvor: <https://www.flickr.com/photos/105742995@N05/34976207085> (preuzeto 10.7.2023.)

„Cerovačke špilje“ kao jedne od posjećenijih špilja na tome području. Osim špilja, mogu se naći i pećine, prirodne šupljine u stijenama nastale djelovanjem vode ili erozijom. Iako su manje, vrlo su interesantne za istraživanje. Također se nalaze kanjoni kao rezultat dugotrajne erozije riječnih tokova, pa je najpoznatiji kanjon rijeke Zrmanje koja se smatra jednom od najimpresivnijih kanjona u Hrvatskoj (<https://www.pp-velebit.hr/hr/o-velebitu/opci-podaci>, pristupljeno 30.6.2023.).

Slika 3. Špilja “Lukina jama”

Izvor: <http://www.najboljeuhrvatskoj.info/ideje/lukina-jama-trojama-443.html> (preuzeto 10.7.2023.)

Slika 2. Špilja “Lukina jama”

Izvor: <https://speleolog.hr/objekti/lukina-jama/> (preuzeto 10.7.2023.)

Kada se spominje pejzaž, malo je reći da ima zadivljujuće poglede i panorame. Planinski pejzaž veoma je istaknut na samom Velebitu, ali može se naići i na nizinske poglede. Velebit je poznat i po svojem biljnom i životinjskom svijetu. Medvjedi luk, klen i jedna od najpoznatijih velebitska degenija dio su biljnoga svijeta, dok su ris, divlja svinja i kratakoprstić dio životinjskoga. No, ovi primjeri samo su neke od

Slika 4. Velebit

Izvor: <https://trip.hr/nacionalni-park-sjeverni-velebit/> (preuzeto 10.7.2023.)

mnogobrojnih biljnih i životinjskih vrsta koje obitavaju na Velebitu. Ova planina ima izuzetnu biološku raznolikost zbog svoje geografske i ekološke raznolikosti, te je stoga važno područje za očuvanje prirode i bioraznolikosti (<https://www.pp-velebit.hr/hr/o-velebitu/opci-podaci>, pristupljeno 30.6.2023.).

Slika 5. Slap “Visoki buk”

Izvor: <https://mingor.gov.hr/vijesti/obljetnica-proglasenja-parka-prirode-velebit/5874> (preuzeto 10.7.2023.)

slapovima pokazao se kao velik potencijal za privlačenje posjetitelja (<https://www.pp-velebit.hr/hr/o-velebitu/opci-podaci>, pristupljeno 30.6.2023.).

Prema svemu što je navedeno može se lako uvidjeti da uz dobro planiranje i stručnjake koji su spremni posvetiti se razvoju turizma i usluga na području Velebita, on može postati vrlo bitno turističko područje koje će biti magnet za mnogobrojne strane i domaće posjetitelje. Dobro valorizirani prirodni resursi koji su na raspolaganju na području Parka prirode Velebit uvelike bi pridonjeli Hrvatskoj kao turističkoj zemlji s naglaskom na planinarski, to jest aktivni rekreacijski turizam.

Može se samo reći da svojim prirodnim bogatstvima i atraktivnim prirodnim turističkim resursima, Park prirode Velebit uvelike može iskoristiti svoj kapacitet i značajno pridonijeti planinarskom turizmu na području Hrvatske.

Najveći hrvatski hidrografski resurs jest Jadransko more, no ne bi se smjele zaboraviti rijeke iz kojih mogu nastati slapovi koji su isto zanimljiva vrsta atrakcije. Na Velebitu se nalazi nekoliko slapova od kojih će se ovdje spomenuti samo nekoliko. Visoki buk, slap rijeke Zrmanje, visok 11 metara vrlo je popularna atrakcija za posjetitelje. Osim njega, na jugu Velebita stvara se nekoliko manjih slapova rijeke Rožaje. Iako slapovi nisu uz same planinarske staze, dobro označene rute te lagan pristup

3.3.2. Društveni turistički atraktivni resursi

Osim prirodnih, postoje i društveni turistički resursi koje Park prirode Velebit nudi kao što su: razni kulturno-povijesni, etnosocijalni, umjetnički te ambijentalni resursi navedeni u tablici društvenih turističkih atraktivnih resursa (Tablica 2.).

Područje Velebita karakterizira bogato graditeljsko stvaralaštvo i jedinstvenost materijalne te duhovne kulture stanovništva planinskog prostora. Zbog izoliranosti, stanovnici Velebita su tijekom generacija bili vezani za vlastita iskustva, što je rezultiralo stvaranjem originalne i jedinstvene arhitekture narodnog stvaralaštva iz čega se može i vidjeti da utjecaj šire okoline nije imao bitan značaj za umjeće i graditeljsku tradiciju ovog područja (<https://www.pp-velebit.hr/hr/kulturna-bastina-2>, pristupljeno 10.7.2023.).

Kroz povijest, ljudi su, daleko od izvora informacija, stvarali vlastitu materijalnu kulturu koja je bila jednostavna i prilagođena glavnom izvoru preživljavanja - stočarstvu. Primjeri takve arhitekture uključuju suhozide, nastale krčenjem teško obradivih površina i vještim slaganjem kamenja bez dodatnog vezivnog materijala, i pastirske stanove. Suhozidna gradnja ne predstavlja samo vrijedno kulturno i povijesno blago, već je i stanište različitih vrsta biljaka i životinja. Većina stanova na Velebitu građena je od kamene građe u obliku pravokutnika, koristeći tehniku suhozida. Planinski stanovi bili su jednostavne strukture bez prozora, s ognjištem smještenim u sredini prostorije i potpornim stupom za krovšte. Uz stanove su obično bili dograđeni torovi za smještaj stoke (<https://www.pp-velebit.hr/hr/kulturna-bastina-2>, pristupljeno 10.7.2023.).

Tablica 2. Društveni turistički atraktivni resursi

Kulturno-povijesni	Etnosocijalni	Umjetnički	Ambijentalni	Manifestacijski
<ul style="list-style-type: none"> • sačuvani ostaci prošlih civilizacija i njihova tehnološka dostignuća • spomenici • urbanističke cjeline • umjetnička ostvarenja 	<ul style="list-style-type: none"> • materijalna i duhovna kultura jednog naroda • narodne igre, pjesme, običaji • narodne nošnje • rukotvorine • kulinarske vještine • mentalitet 	<ul style="list-style-type: none"> • spomenici iz povijesnog i kulturnog razdoblja • dostignuća u arhitekturi, likovnoj, glazbenoj i kazališnoj umjetnosti 	<ul style="list-style-type: none"> • manje ili veće prostorne cjeline koje je stvorio čovjek svojim radom i umijećem • trgovi i drugi urbani prostori • naselja 	<ul style="list-style-type: none"> • ustanove koje organiziraju obrazovne i obrazovno-rekreacijske aktivnosti ili manifestacije

Izvor: Čavlek, N., Bartoluci, M., Prebežac, D., Kesar, O. I suradnici (2011., 132.)

Također se tradicijska arhitektura ogleda u gradnji sakralnih objekata što se vidi u tome da su većina crkava i kapelica građene poput pastirnih stanova odnosno kao jednopropusni objekt. Posljedica višestoljećnog naseljavanja i aktivnog življenja na Velebitu nosi sa sobom mnogo različitih spomenika i objekata koji čine samu kulturnu baštinu toga prostora. Neki od tih kulturno-povijesnih resursa su velebitske povijesne ceste, mirila, Pisani kamen te mnoštvo prapovijesnih i antičkih lokaliteta, gradina, nekropola, hidroarheoloških nalaza, starih gradova, utvrda, mlinova, vodenica, kamenih šterni i pojila (<https://www.pp-velebit.hr/hr/kulturna-bastina-2>, pristupljeno 10.7.2023.).

Slika 6. Terezijana

Izvor: <https://www.pp-velebit.hr/hr/kulturna-bastina/velebitske-povijesne-ceste> (preuzeto 11.7.2023.)

Velebitske povijesne ceste s razlogom nose taj naziv. Njima se tokom 18. i 19. stoljeća vršila razmjena raznih dobara te su one bile izgrađene od strane Habsburške Monarhije radi razvoja gospodarstva, trgovine i prometa. Zbog stručnošću graditelja koji su se tako odlikovali, te ceste koriste se i danas uz pokoju rekonstrukciju. Zbog dobre očuvanosti i povijesne

vrijednosti, neke od ovih cesta su zaštićene kao kulturno dobro Republike Hrvatske. Jedna od tih cesta, vrlo važna za trgovinski promet u prošlosti, jest Terezijana koja je izgrađena davne 1786. godine. Ona je 2007. godine uvrštena na popis kulturnih dobara Republike Hrvatske. Kako bi upoznali što veći broj posjetitelja s važnošću ove ceste, Javna uprava Parka prirode Velebit uredila je dio ceste kao poučnu stazu. Danas je namjenjena isključivo pješacima, a posebno je poznata po tome što se dožive oba lica Velebita dok se prolazi njome, iako je duga svega tri kilometra. Iste je godine dodana još jedna cesta, Majstorska cesta. Na svega 41 kilometar prolazi se kroz geomorfološki značajni lokalitet Tulovih greda – istaknute skupine okomitih vapnenačkih greda, kukova i tornjeva. Dvije godine kasnije u popis kulturnih dobara uvrštena je i Premužićeva staza čijom je gradnjom, u dužini od 57 kilometara, omogućen pristup u najnepristupačnije i najljepše djelove Velebita. Zbog njezine nezahtjevnosti mogu je obići svi koji su zainteresirani planinari (<https://www.pp-velebit.hr/hr/kulturna-bastina/velebitske-povijesne-ceste>, pristupljeno 11.7.2023.).

Slika 7. Majstorska cesta

Izvor: <https://www.pp-velebit.hr/hr/kulturna-bastina/velebitske-povijesne-ceste> (preuzeto 11.7.2023.)

Slika 8. Premužićeva staza

Izvor: <https://www.pp-velebit.hr/hr/kulturna-bastina/velebitske-povijesne-ceste> (preuzeto 11.7.2023.)

Život na Velebitu nadopunjavala je i osobnost gradnje stambenih i sakralnih objekata. Stambeni su objekti u većini slučajeva bili pastirski stanovi koji su zadovoljavali potrebe

sezonskog ritma, odnosno dolaska i odlaska stoke i stanovništva iz Primorja u planinu. Pastirski su stanovi građeni na razne načine što se može vidjeti u složenim u priobalnom djelu i jednostavnim pastirskim stanovima sa samo jednom prostorijom. Danas se na Velebitu mogu pronaći ostaci stanova ili njihovi temelji (Slika 9.) (<https://www.pp-velebit.hr/hr/kulturna-bastina/pastirski-stanovi>, pristupljeno 11.7.2023.).

Slika 9. Pastirski stan

Izvor: <https://www.pp-velebit.hr/hr/kulturna-bastina/pastirski-stanovi> (preuzeto 11.7.2023.)

Slika 10. Mirila

Izvor: <https://www.pp-velebit.hr/hr/kulturna-bastina/mirila> (preuzeto 11.7.2023.)

Slika 11. Mirila

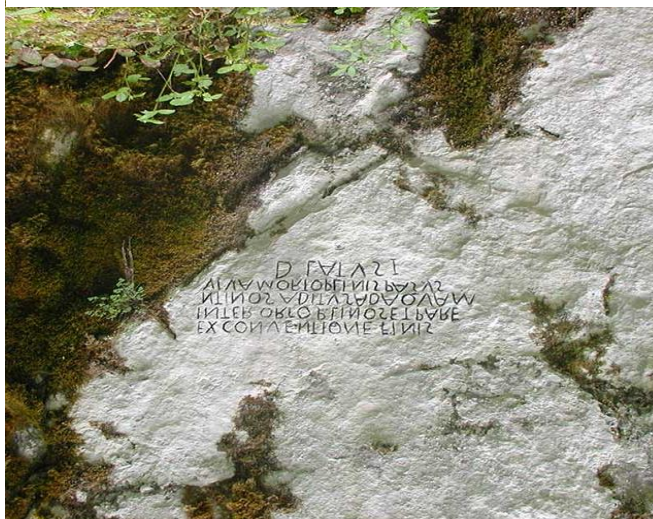

Izvor: <https://www.pp-velebit.hr/hr/kulturna-bastina/mirila> (preuzeto 11.7.2023.)

Za Velebitsko stanovništvo od velikog kulturnog značaja i obilježja kulture bila su – mirila – prvo stajalište za pokojnika na putu od kuće do groblja. U prijašnje vrijeme, mrtvaca se nije smjelo spustiti na tlo dok se nosio od naselja do groblja. Pošto je to bio dugačak put, radi odmora, mrtvaca se smjelo spuštati samo u određenim trenucima, kada ga se mjerilo kamenima i kasnije se na temelju toga izrađivalo mirilo. Ona su smještena uz staze te se danas mogu vidjeti za vrijeme planinarenja. Ministarstvo kulture Republike Hrvatske u prosincu 2007. godine donijelo je Rješenje kojim se utvrđuje da posmrtni običaji vezani uz mirila imaju svojstvo nematerijalnog kulturnog dobra (<https://www.pp-velebit.hr/hr/kulturna-bastina/mirila>, pristupljeno 11.7.2023.).

Pisani kamen, još je jedna od kulturne baštine Velebita. U šumi Begovača kod vrela Begovača nalazi se epigrafski spomenik Pisani kamen koji je nastao još davno u razdoblju od 1. do 4. stoljeća. Na kamenoj stijeni nalazi se natpis na latinskom jeziku kojim se japodskom plemenu Ortoplini propisuje pristup do žive vode izvora Begovača od strane plemena Parentini iz kosinjskog područja (<https://www.pp-velebit.hr/hr/kulturna-bastina/pisani-kamen>, pristupljeno 11.7.2023.).

Slika 12. Pisani kamen

Izvor: <https://www.pp-velebit.hr/hr/kulturna-bastina/pisani-kamen> (preuzeto 11.7.2023.)

Dakle, može se vidjeti da uz prirodne turističke atraktivne resurse, Velebit je spreman ponuditi i kulturno-povijesne, ambijentalne, umjetničke i mnoge druge društvene turističke atraktivne resurse. To uvelike pridonosi razvoju planinarenja na tome području zbog izuzetno zanimljive priče koju Velebit pruža svojim posjetiteljima.

3.4. Planinarske staze i infrastruktura

Planinarska infrastruktura uključuje sve što je potrebno da bi se na najlakši način moglo omogućiti posjetitelju da se bavi planinarenjem na tome području. U to su uključene planinarske staze, putovi i obilaznice, planinarske kuće i domovi te obilježja vrhova, spremišta, nadstrešnica, označenih stupova i slično (Jakupak, 2017).

Planinarske staze i putovi moraju biti označeni odgovarajućim markacijama. Najčešće viđen znak u planinama na području Hrvatske, ali i osnovni, jest bijeli krug unutar crvenoga kruga. Te markacije označavaju razne staze koje prolaze kroz određeno područje. Osim tih markacija, mogu se naći i kamenje te štapovi na livadama, i na stablima na kojima se ne može smjestiti osnovna markacija nalaze se dvije crvene linije oko cijelog stabla s bijelom linijom u sredini. Te staze mogu voditi raznim malim putićima kroz šumu, kroz kamenje, kolnim putevima, makadamom, asfaltiranim cestama i sl. One mogu biti zahtjevnije, stoga su strmije, dulje, opasnije, za koje je potrebna određena dodatna oprema, ali mogu biti i one jednostavnije

putem kojih može svatko planinariti. Takve staze su ne nužno kraće, ali manje strme, široke, sa smanjenom opasnošću, dostupne za sve posjetitelje. Nužno je uvidjeti postojanje staza koje ne vode nikuda te se tih staza treba riješiti i ne smije ih se označavati radi prevencije nestanka posjetitelja na planinama.

Osim planinarskih staza, na planinama se mogu naći i planinarske obilaznice - određeni putovi, splet putova ili zbir međusobno povezanih točaka u planini na nekom određenom području ili povezani nekim jedinstvenim konceptom. One su različitih dužina, pa tako i trajanja, ali omogućuju planinarima dolazak do najistaknutijeg vrha odnosno cilja neke planine, najčešće najkraćim putem. Za te obilaznice zaduženo je planinarsko društvo koje nagrađuje posjetitelje, tj. planinare značkom, priznanjem ili nekom drugom nagradom nakon obilaska kontrolnih točaka. U mnogo slučajeva se na tim kontrolnim točkama nalaze žigovi koji se utiskuju na za to namijenjene kartone koji dokazuju da je osoba bila na toj točki. Te točke mogu biti planinarski vrhovi, kuće, domovi, stare gradine, ugostiteljski objekti, slapovi, izvori i druga slična područja (Jakupak, 2017).

U planinama najčešće postoje planinarske kuće koje čine boravak u planinama pristupačnim posjetiteljima. Podijeljene su na tri vrste, a to su: planinarska kuća, planinarski dom i planinarsko sklonište.

Planinarska kuća je objekt koji je otvoren povremeno i dostupan je svim posjetiteljima. Planinarski dom je objekt koji je najčešće otvoren vikendima, blagdanima, ali može biti i stalno. Nudi usluge prehrane i pića te se najčešće nalazi na vrhovima neke planine gdje planinari dolaze radi odmora. Planinarsko sklonište je objekt koji je stalno dostupan jer se ne zaključava. Nije opskrbljen hranom i pićem, nego samo služi za zbrinjavanje posjetitelja za vrijeme dužeg planinarenja. Dije se na bivak koji se nalazi u visokim planinama i zimske sobe koje su dio planinarskih kuća ili domova i služe za prihvatanje posjetitelja kada oni nisu otvoreni. Sve planinarske kuće, domovi i skloništa moraju biti na vidljivome mjestu te moraju biti označena. Na vanjskoj se strani moraju nalaziti određene informacije. U pravilu, njima upravljaju udruge, no mogu i samostalna poduzeća i osobe pod uvjetom da planinare primaju pod istim ili sličnim uvjetima (Jakupak, 2017). Na Velebitu se nalazi čak 14 planinarskih staza, raznih duljina i težina. U tablici ispod navedene su sve staze sa njihovim obilježjima.

Tablica 3. Planinarske staze Velebita

Staza	Dužina	Težina	Preporučeni period za posjet	Pitka voda
Kugina kuća-Težakovačko vrilo-Šatorinski doci-Šatorina	4.4 km	Srednje	Travanj-studeni	Šterna na Kuginoj kući, Težakovačko vrilo
Premužićeva staza-Ograđenica-Šatorina	3.4 km	Lagano	Travanj-studeni	Ne
Vranjkova draga-Veliki Kozjak	5 km	Srednje	Travanj-studeni	Ne
Lubenovac-Veliki Kozjak	5 km	Srednje	Travanj-studeni	Ne
Premužićeva staza Baških Oštarije-Veliki Alan	30 km	Srednje	Travanj-studeni	Šterna kod Skropovca
Budakovo brdo-Bačić kuk	4.5 km	Srednje	Travanj-studeni	Ne
Baške Oštarije-Kiza	3.6 km	Srednje	Travanj-studeni	Ne
Baške Oštarije-Ljubičko brdo	3.5 km	Srednje	Travanj-studeni	Ne
Baške Oštarije-Sadikovac	3.5 km	Srednje	Travanj-studeni	Ne
Rizvanuša-Visočica	10.5 km	Srednje	Travanj-studeni	Šterna kod skloništa
Ljubotić-Stap	6 km	Srednje	Travanj-studeni	Izvor u blizini skloništa
Prezid-sklonište Crnopac-Crnopac	9.2 km	Teško	Travanj-studeni	Ne
Put Malog Princa	2.5 km	Teško	Travanj-studeni	Ne
Štirovača-Jovanović padež-Šatorina	8.5 km	Srednje teško	Travanj-studeni	Izvor na Štirovači

Izvor: Izrada autorice prema internetskoj stranici <https://www.pp-velebit.hr/hr/turisticka-ponuda-2/aktivnosti/planinarenje> (pristupljeno 11.7.2023.)

3.5. SWOT analiza turističke ponude

Ministarstvo turizma i sporta Republike Hrvatske u Strategiji razvoja održivog turizma do 2030. godine navelo je SWOT analizu koja se odnosi na turizam u cjelini. Modifikacijom njihove SWOT analize, napravljena je SWOT analiza turističke ponude Parka prirode Velebit.

Tablica 4. SWOT analiza turističke ponude Parka prirode Velebit

Snage	Slabosti
<ul style="list-style-type: none"> - Različitost prirodnih i kulturnih atrakcija i resursa - Bogata kulturno-povijesna baština - Hidrogeografski resursi - Ljubaznost stanovnika - Stručnjaci za određene planinarske rute - Etnosocijalni i umjetnički društveni resursi - Potencijalna gradnja smještajnih i ostalih ugostiteljskih objekata 	<ul style="list-style-type: none"> - Sezonalnost Republike Hrvatske - Neadekvatna struktura i kvaliteta smještajnih objekata - Nedostatak ostalih ugostiteljskih objekata na tom području - Neefikasan sustav upravljanja turizmom - Nedostatak svijesti o potrebi razvoja održivog turizma, zaštite prirodne i kulturne baštine
Prilike	Prijetnje
<ul style="list-style-type: none"> - Potencijal fondova EU - Potencijal ruralnog prostora - Interes lokalnih zajednica za uključivanjem u procese planiranja turističkog razvoja - Rast interesa turista za održivim i eko turističkim destinacijama - Rast potražnje za planinarskim turizmom 	<ul style="list-style-type: none"> - Pandemije, vremenske nepogode/neprilike - Percepcija Hrvatske kao ljetne turističke zemlje - Odabir mora tokom mjeseca u kojima se preporuča planinariti - Konkurencija ponuda susjednih država - Utjecaj turizma na okoliš i prirodu - Uništavanje kulturno-povijesne baštine povećanjem broja dolazaka turista

Izvor: Izrada autorice prema Ministarstvo turizma i sporta (2022)

Ponuda na području Parka prirode Velebit sastoji se od same aktivnosti planinarenja, vođenih tura, korištenja ugostiteljskih objekata u svrhe noćenja posjetitelja, ponude hrane i pića, edukacije, iznajmljivanje opreme i druge slične turističke ponude. Opće je poznato da je SWOT analiza pokazatelj kako će turizam i turistička ponuda na području Velebita utjecati na njega u pozitivnom i negativnom smislu (Hrvatski sabor, 2022).

Dakle, njegove snage su bogata prirodna raznolikost, dobro očuvan okoliš, raznolike staze i planinarski putevi dok bi slabosti bile ograničena infrastruktura što se tiče smještajnih objekata ili restorana te sezonska ovisnost zbog toga što je rijede posjećen zimi, dok je ljeti aktualna destinacija za planinarenje. Prilike Parka ogledaju se u razvoju turističke infrastrukture, promociji održivog turizma te suradnji s lokalnom zajednicom. Prijetnje su mu klimatske promijene, konkurencija kada se gledaju druge destinacije te nepropisno ponašanje posjetitelja koji bi mogli naštetiti biljnom i životinjskom svijetu na području Parka (Richins i Manning, 2009).

3.6. Veličina potražnje i motivacija za dolazak

Potražnja za planinarenjem ne može se precizno kvantificirati. Ona može ovisiti o mnogo faktora od kojih su najvažniji sezonalnost te vremenski uvjeti. Velebit je popularno područje među planinarima i ljubiteljima prirode, stoga on svake godine privlači velik broj posjetitelja koji se bave planinarenjem i istraživanjem prirode na njegovom području. Ranije su spomenute njegove staze i putovi te turističke atrakcije koje se nalaze na tom području, kao i kultura i povijest iskazana u spomenicima i ostacima koji stvaraju znatiželju kod posjetitelja. Međutim, i povećana svijest o očuvanju prirode i zdravom načinu života doprinjela je povećanju interesa za planinarenjem.

Motivacija turista za dolazak u Park prirode Velebit može biti raznolika te varira ovisno o preferencijama svakog pojedinca. One mogu biti sama priroda, odnosno njegova flora i fauna, planinarenje i avantura, kulturno-povijesna baština nađena na njegovom području, odmor i bijeg od svakodnevice te još mnogo drugih faktora koji bi mogli motivirati čovjeka na posjet Parku. No, najčešće je to kombinacija navedenih faktora (Buršić, 2021).

3.7. Uloga planinarenja u razvoju turizma na području Parka

Planinarenje ima važnu ulogu u razvoju turizma na području Parka što se može vidjeti kroz nekoliko ključnih uloga planinarenja u turizmu na tom području. Kao glavna komponenta, planinarenje je jedna od glavnih atrakcija za sve posjetitelje. Oni dolaze kako bi istražili prekrasan krajolik koji Park pruža, uživali u prirodi i pogledima s planina te doživjeli netaknutu i zaštićenu prirodu Parka. Ono stvara mogućnost za autentično i aktivno iskustvo prirode. Zbog povećane potražnje za planinarenjem potiče se razvoj turističke infrastrukture na području Parka, a u to su uključene staze, planinarske kuće i domovi, interpretacijski centri i svi objekti koji se tamo nalaze kako bi pružili udobnost i sigurnost posjetiteljima. Ono doprinosi i diverzifikaciji turističke ponude Parka, gdje se osim obilaska prirodnih mogu obilaziti i društveni turistički resursi o kojima se mogu naučiti zanimljive činjenice i razne poučne informacije, mogu se organizirati razni izleti, vođene ture, planinarenje na duže i/ili teže vrhove. To privlači različite profile turista i pomaže u privlačenju posjetitelja tijekom cijele godine.

Osim povijesnih i kulturnih zanimljivosti, posjetitelji se mogu educirati o samoj prirodi, zaštiti okoliša te održivom razvoju. Također, doprinosi ekonomskom razvoju lokalne zajednice

zbog toga što povećana potražnja za uslugama i aktivnostima vezanim uz planinarenje stvara mogućnosti za lokalne turističke operatore, smještajne i druge ugostiteljske usluge, prodavaonice opreme i suvenira i slične objekte. To stvara nova radna mjesta i pridonosi lokalnom gospodarstvu (Jakupak, 2017).

Ukupno gledano, planinarenje igra ključnu ulogu u turističkom razvoju Parka prirode Velebit, doprinoseći ekonomskom razvoju lokalne zajednice, očuvanju prirodnih vrijednosti i pružanju autentičnog i aktivnog iskustva prirode posjetiteljima.

4. IZAZOVI ODRŽIVOG RAZVOJA PLANINARENJA NA PODRUČJU PARKA PRIRODE VELEBIT

4.1. Zaštita prirode i održivost planinarske aktivnosti i infrastrukture

Planinarski turizam bit će održiv samo ako zadovoljava potrebe današnjice i stvara prilike za buduće generacije. Osnove održivog razvoja turizma sastoje se od ekoloških, ekonomskih i socio-kulturnih aspekata. Ravnoteža između ovih aspekata mora biti uspostavljena za održivi planinarski turizam jer zanemarivanjem ekoloških i socio-ekonomskih aspekata može dovesti do veće degradacije planinske bioraznolikosti (Hall, 2002). Jednako tako, zaštita prirode na području Parka prirode Velebit ima visok prioritet i provodi se kroz različite mjere i aktivnosti.

Za bolju zaštitu i održivost planinarske aktivnosti i infrastrukture mogu se sagledati strategije održivog turizma. Strategije održivog turizma su pristupi i planovi koji se koriste kako bi se razvijao turizam na način koji minimizira negativne utjecaje na okoliš, kulturu i društvo te istovremeno potiče ekonomski razvoj i koristi lokalnim zajednicama. Održivi turizam teži ravnoteži između ekoloških, ekonomskih i društvenih aspekata kako bi se osigurao dugoročni prosperitet destinacije (Karim et al., 2022). Neke od tih strategija bit će prezentirane u nastavku rada.

Kao jedna od najvažnijih strategija navodi se upravljanje prirodnim resursima poput voda, šuma i divljih životinja na način koji štiti bioraznolikost i ekosustave. Iznimno je bitna jer se temelji na očuvanju okoliša i prirodnih habitata dok kontrolira posjećenost Parka. Kontrola obujma posjećenosti, odnosno održavanje kapaciteta također je jedna od strategija zaštite prirode i održivosti planinarske infrastrukture. Park prirode Velebit treba održavati ravnotežu između broja posjetitelja i njegovih kapaciteta kako bi se izbjeglo pretrpavanje i degradacija okoliša. Osim očuvanja prirodnih resursa, ne smije se zanemariti očuvanje kulturne i povijesne baštine kako bi se sačuvala autentičnost i bogata kultura na području Parka. Za očuvanje prirodnih te kulturnih i povijesnih resursa potrebno je provoditi edukaciju posjetitelja kako bi oni bili svjesni ekoloških i kulturnih izazova te pravila ponašanja na području Parka. Radi održivosti planinarske aktivnosti i infrastrukture potrebno je imati održiv plan razvoja turizma na području Parka. Dakle, mora se gledati šira slika usmjerena prema dugoročnom očuvanju okoliša, a ne samo prema kratkoročnoj zaradi. Za što bolji uvid u stvarno stanje Parka potrebno je provoditi kontinuirano praćenje utjecaja turizma na okoliš (Poljanak, 2015).

Kombinacija ovih mjera i aktivnosti omogućuje zaštitu prirode na području Parka prirode Velebit, čime se osigurava očuvanje prirodnih vrijednosti, biološke raznolikosti i ekosustava za sadašnje i buduće generacije.

4.2. Upravljanje posjetiteljima i turističkim tokovima

Prirodni su resursi krhko blago Parka te ih se treba štititi pri svakome koraku. Pomno se treba proučiti kako ih i na koji način ograditi od negativnih ljudskih učinaka. Zato se treba postaviti pitanje „Koliko smo spremni istrošiti resurse Parka radi zarade koja će se ostvariti dolaskom turista?“. Treba se uspostaviti zdrav odnos između profita i održivosti tog istog profita, tj. zarade.

Svjetska turistička organizacija opisuje prihvatni potencijal nekog područja kao najveći broj turističkih posjetitelja koji istovremeno dolaze na turističko područje i tamo borave, a da pritom ne uzrokuju neprihvatljive smetnje u nekom fizičkom, ekonomskom i socio-kulturnom okruženju, ali i da ne dođe do nedopustljivog smanjenja zadovoljstva posjetitelja određene destinacije (Lasić, 2018).

Neki od poznatih okvira za upravljanje posjetiteljima su:

1. Granice prihvatljive promjene (engl. Limits of Acceptable Change - LAC)
2. Upravljanje utjecajem posjetitelja (engl. Visitor Impact Management - VIM)
3. Zaštita doživljaja posjetitelja i resursa (engl. Visitor Experience and Resource Protection - VERP)
4. Proces upravljanja aktivnostima posjetitelja (engl. Visitor Activity Management Process - VAMP)
5. Spektar prilika rekreacije (engl. The Recreation Opportunity Spectrum - ROS)
6. Optimizacijski model turizma (engl. Tourism Optimization Model - TOM). (Lasić, 2018)

Njima se menadžeri zaštićenih područja koji namjeravaju primjenivati nabrojene okvire trebaju konzultirati s relevantnim dokumentima i osobama s iskustvom u njihovoj primjeni. No ipak, postoje i izazovi korištenja navedenih okvira. Jedan od njih jest činjenica da iziskuju obuku zaposlenika, izašna financijska sredstva te vrijeme potrebno za implementaciju. Postoje „rupe“ u znanju o stvarnom utjecaju posjetitelja što dovodi do toga da se gleda subjektivno.

Adekvatno se mjerenje ne poduzima uvijek iako su mjerljive granice daleko premašene, zbog nedostatka osoblja ili zbog toga što nema dovoljno osoblja ili se menadžment ne želi suočiti s teškim odlukama (Eagles, McCool i Haynes, 2002).

U Tablici 5. se mogu vidjeti neke opće strategije i taktike za upravljanje posjetiteljima u područjima s visokim razinama uporabe. Već je spomenuto da je Park prirode Velebit relativno razvijen, ali je ipak povećana turistička potražnja za Parkom. U tablici se mogu naći neka rješenja koja odgovaraju upravljanjem posjetitelja u Parku.

Tablica 5. Strategije i taktike za upravljanje posjetiteljima u područjima s visokim razinama upotrebe

STRATEGIJA	TEHNIKE I TAKTIKE MENADŽMENTA
1. Smanjiti upotrebu cijelog zaštićenog područja	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ograničiti broj posjetitelja u cijelom zaštićenom području 2. Ograničiti duljinu boravka 3. Potaknuti upotrebu drugih područja 4. Zahtijevati određene vještine i/ili opremu 5. Naplaćivati stalnu pristojbu posjetiteljima (engl. flat visitor fee) 6. Otežati pristup zaštićenim područjima divljine
2. Smanjiti upotrebu problematičnih područja	<ol style="list-style-type: none"> 1. Dati informacije o problematičnim područjima i alternativama 2. Zabraniti ili odvratiti od upotrebe problematičnih područja 3. Ograničiti broj posjetitelja u problematičnim područjima 4. Poticati/tražiti vremensko ograničenje boravka u zaštićenim područjima 5. Olakšati/otežati pristup područjima 6. Eliminirati atrakcije i sadržaje u problematičnim područjima, poboljšati atrakcije i sadržaje u područjima alternativama 7. Potaknuti off-trail putovanja 8. Uspostaviti drugačije zahtjeve u vid potrebnih vještina ili opreme 9. Naplaćivati promjenjivu pristojbu posjetiteljima (engl. differential visitor fee)
3. Izmijeniti mjesto upotrebe unutar problematičnih područja	<ol style="list-style-type: none"> 1. Zabraniti ili odvratiti od kampiranja i korištenja konja 2. Poticati i dozvoliti kampiranje i korištenje konja u određenim područjima 3. Smjestiti sadržaje na izdržljivim mjestima 4. Koncentrirati upotrebu putem dizajna sadržaja i informiranja 5. Zabraniti ili odvratiti od off-trail putovanja 6. Odvojiti različite vrste posjetitelja
4. Izmijeniti vrijeme upotrebe	<ol style="list-style-type: none"> 1. Poticati upotrebu izvan vrhunaca sezone 2. Zabraniti ili odvratiti od upotrebe u vrijeme kad je vjerojatnost utjecaja visoka 3. Pristojbe u razdobljima velike upotrebe ili visoke vjerojatnosti utjecaja
5. Izmijeniti vrstu upotrebe i ponašanja posjetitelja	<ol style="list-style-type: none"> 1. Zabraniti ili odvratiti od štetnih ponašanja ili štetne opreme 2. Poticati ili zahtijevati određeno ponašanje, vještine, opremu 3. Poticati ili zahtijevati ograničenja grupe i broja konja 4. Zabraniti ili odvratiti od dovođenja ili korištenja konja 5. Zabraniti ili odvratiti od dovođenja ljubimaca

STRATEGIJA	TEHNIKE I TAKTIKE MENADŽMENTA
6. Izmijeniti očekivanja posjetitelja	1. Obavijestiti posjetitelje o odgovarajućoj upotrebi divljine ili zaštićenih područja 2. Obavijestiti o mogućim uvjetima u divljini ili zaštićenim područjima
7. Povećati otpornost resursa	1. Štititi mjesto od utjecaja 2. Ojačati mjesto
8. Održavati ili obnoviti resurse	1. Uklonite probleme 2. Održavati ili obnoviti lokacije pod utjecajem

Izvor: Eagles, P. F. J., Haynes, C. D., McCool, S. F. (2002)

Ključno je identificirati očekivanja i ključnu motivaciju dolaska turista zbog koje oni posjećuju Park prirode Velebit. Turisti dolaze s različitim ciljevima i željama te ih se ne može pobrojati po interesima, ali ih se može pratiti putem anketnih upitnika. Dobivene rezultate treba uskladiti s temeljnom misijom turističkog razvoja Parka.

4.2.1. Kapaciteti resursa i upravljanje priljevom posjetitelja

Kapaciteti resursa odnose se na sposobnost Parka da prihvati određeni broj posjetitelja ili aktivnosti na njegovom području, uzimajući u obzir očuvanje prirode i održivost. Kapaciteti resursa mogu se odnositi na razne aspekte, a neki od njih su biološki, infrastrukturni i upravljački kapacitet.

Biološki se kapacitet odnosi na prirodne ekosustave i njihovu sposobnost da podrže raznolikost biljnog i životinjskog svijeta. On određuje koliko posjetitelja ili aktivnosti Park može primiti, a da se prirodna ravnoteža očuva. To uključuje procjenu opterećenja na vegetaciju, životinje i njihova staništa. Zatim infrastrukturni kapacitet koji se odnosi na dostupnost infrastrukture i objekata potrebnih za podršku posjetiteljima. To uključuje staze, parkirališta, interpretacijske centre, ugostiteljske objekte i druge potrebne resurse. Infrastrukturni kapacitet određuje koliko posjetitelja Park može primiti bez preopterećenja postojećih resursa. Te, upravljački kapacitet koji se odnosi na sposobnost upravljačkih tijela Parka da učinkovito upravljaju posjetiteljima, aktivnostima i očuvanjem prirodnih resursa. Uključuje uspostavu jasnih smjernica, provedbu regulacija i pravila, praćenje i nadzor, kao i edukaciju posjetitelja o očuvanju prirode (Eagles, McCool i Haynes, 2002).

Procjena kapaciteta resursa Parka prirode Velebit ključna je za održivo upravljanje i osiguravanje da turizam i aktivnosti ne narušavaju prirodne vrijednosti područja. Pravilno

upravljanje kapacitetima pomaže u očuvanju prirode, zadovoljstvu posjetitelja i dugoročnom održivom razvoju Parka prirode Velebit. Neki primjeri upravljanja kapacitetima jesu sezonsko ili vremensko ograničenje razine uporabe, ograničenje veličine grupe, predbilježbe, zatvaranje Parka u određenom vremenu, ograničenja duljine boravka, zahtjevi za potrebnim tehnologijama, fizičke prepreke, informacije posjetitelja o zaštićenom području, postavljanje diferencijalnih cijena i još mnogi drugi (Lasić, 2018).

4.2.2. Održivo korištenje planinarskih resursa

Održivo korištenje planinarskih resursa trebalo bi promicati dobrobit, prosperitet i sigurnost u sadašnjosti i budućnosti područja Parka. Trebalo bi se pobrinuti da planine i područje koje ih okružuje budu sigurne. Potrebno ih je na pravilan način valorizirati i zaštititi. Kvaliteta turističke ponude izravno ovisi o kvaliteti resursa Parka, stoga te aktivnosti i njihovi utjecaji na neobnovljive resurse moraju biti pažljivo vođeni, usmjereni i ublaženi kada je to moguće. Čak i male razine aktivnosti i upotrebe resursa mogu dovesti do negativnih utjecaja. Upravljanje ekosustavima novi je model koji presudnim drži bitnost ekonomskog promišljanja i ekonomskog djelovanja unutar konteksta održivog razvoja (Richins i Manning, 2009).

4.3. Suradnja dionika i moguća partnerstva u daljnjem razvoju planinarenja

Park može surađivati s različitim dionicima te je u mogućnosti za stvaranje raznih potencijalnih partnerstva kako bi dalje razvijao planinarenje na svome području. Kao prvi primjer uzeta je lokalna zajednica. Suradnja s njom važna je za uspjeh Parka jer uključuje lokalne udruge, obrtnike, vodiče, razne objekte kako bi razvijao planinarsku ponudu tura, događanja i promovirao Park kao područje za planinarenje. Zatim, razna planinarska društva i udruge koje pružaju priliku za razmjenu znanja, iskustva i resursa. Takva partnerstva mogu uključivati zajedničke planinarske akcije, organizacije edukativnih programa i podršku infrastrukturnim projektima na planinarskim stazama. Partnerstva s turističkim agencijama mogu pomoći pri promociji planinarenja na području Parka. One mogu organizirati ture, pružiti logističku podršku i privući veći broj turista zainteresiranih za planinarenje. Također, suradnja sa znanstvenim institucijama zato što one pružaju mogućnost istraživanja i praćenja ekoloških, ekonomskih i društvenih aspekata planinarenja. Znanstvene institucije mogu pružiti stručno znanje i pridonijeti održivom upravljanju područjem. Suradnja i s drugim zaštićenim područjima, poput nacionalnih parkova ili drugih parkova prirode, može doprinijeti razvoju

mreže planinarskih staza, promicanju očuvanja prirode i razmjeni iskustava u upravljanju turizmom. Partnerstva s relevantnim ministarstvima i lokalnim turističkim organizacijama mogu pomoći u promociji planinarenja kao turističke aktivnosti, osiguranju potrebne infrastrukture i financijskoj podršci za razvoj planinarskog turizma (Poljanak, 2015).

Suradujući s ovim dionicima i partnerima, Park prirode Velebit može ostvariti sinergiju, unaprijediti ponudu planinarenja, promovirati održivi razvoj i stvoriti pozitivan utjecaj na lokalnu zajednicu i turizam na tom području.

4.3.1. Uloga lokalne zajednice i organizacija civilnog društva

U radu je već navedeno kolika je važnost lokalne zajednice za održivost turizma na području Parka te su već navedene njene uloge. No, ovdje se mogu naći specifične uloge lokalne zajednice i civilnog društva koj one mogu imati.

Spomenuto u podnaslovu prije, lokalna zajednica i organizacije civilnog društva mogu biti partneri u upravljanju Parkom prirode Velebit. Kroz suradnju s Upravom Parka, mogu pružiti svoje znanje, iskustvo i vještine kako bi se postigao održiv i uravnotežen razvoj Parka. Mogu surađivati s Parkom i drugim dionicima kako bi se razvile održive turističke inicijative i projekti. Ovo može uključivati podršku lokalnim poduzetnicima, inicijative za očuvanje prirode i promicanje održivog načina života te poticanje lokalne ekonomije kroz turizam. Često imaju duboko ukorijenjene tradicionalne vrijednosti i znanje o području što može doprinijeti očuvanju kulturne baštine, tradicionalnih zanata, običaja i lokalnih priča koje čine identitet područja. Mogu provoditi edukacijske programe i podizati svijest o važnosti očuvanja prirode, biološke raznolikosti i ekosustava u Parku, organizirati radionice, predavanja, izlete i druge aktivnosti koje promiču održivo korištenje resursa i ekološku svijest među lokalnim stanovništvom i posjetiteljima. Potom, mogu biti uključene u procese donošenja odluka vezane uz upravljanje Parkom. To može uključivati sudjelovanje u savjetodavnim tijelima, konzultacijama, javnim raspravama i planiranju aktivnosti, kako bi se osigurala inkluzivnost i šire prihvaćanje donesenih odluka (Poljanak, 2015).

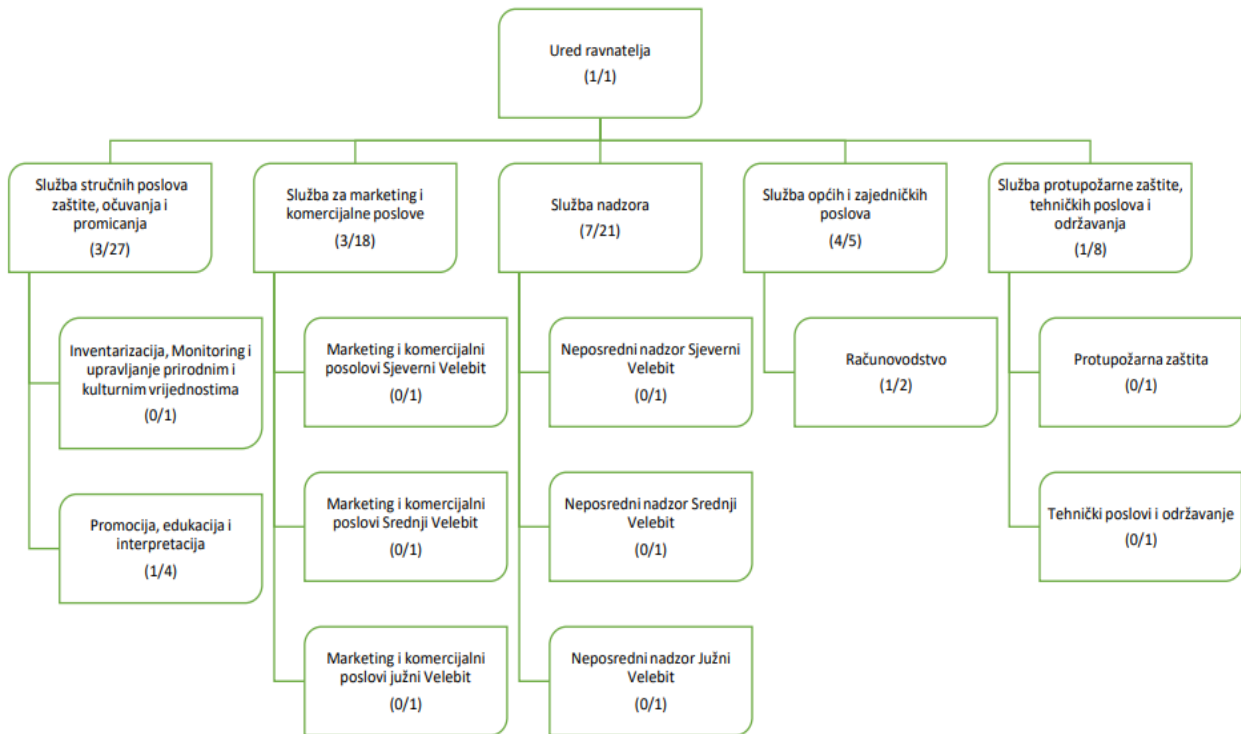
Kroz aktivno sudjelovanje lokalne zajednice i organizacija civilnog društva, Park prirode Velebit može ostvariti veću povezanost s lokalnim stanovništvom, stvaranje šire podrške za zaštitu prirode i promociju održivog turizma, te postizanje dugoročnog održivog razvoja područja.

4.4. Upravljanje ljudskim potencijalima

Upravljanje ljudskim potencijalima Parka prirode Velebit odnosi se na aktivnosti usmjerene na upravljanje osobljem i razvoj ljudskih resursa kako bi se postigla učinkovita i stručna radna snaga koja podržava ciljeve parka. To se može postići procesom regrutiranja i selekcijom odgovarajućeg osoblja za rad u Parku. Uključuje definiranje radnih profila, oglašavanje slobodnih radnih mjesta, provođenje intervjua i odabir najboljih kandidata koji odgovaraju potrebama Parka. Sljedeći je korak osiguravanje odgovarajuće obuke i razvoja zaposlenika što je ključno za unapređenje njihovih vještina, znanja i kompetencija. Bitni su elementi motivacije zaposlenika te nagrađivanje, u obliku mogućnosti napredovanja, bonusa, priznanja postignuća i sličnih sustava nagrađivanja, kako bi se održala njihova angažiranost i produktivnost. Praćenje i ocjenjivanje performansi zaposlenika važan je dio upravljanja ljudskim potencijalima. Redovito praćenje postignuća, povratne informacije, postavljanje ciljeva i razvoj planova poboljšanja pomažu u održavanju visokih standarda rada i kontinuiranom profesionalnom razvoju zaposlenika, te stvaranje poticajnog radnog okruženja koje potiče timski rad, suradnju i učinkovitu komunikaciju. Otvorena komunikacija, redovni sastanci timova i poticanje zajedničkog rješavanja problema doprinose uspješnom upravljanju ljudskim potencijalima (Jakupak, 2017).

Javna ustanova Parka prirode Velebit ustrojena je kroz pet službi, a to su: služba stručnih poslova zaštite, očuvanja i promicanja, služba za marketing i komercijalne poslove, služba nadzora, služba općih i zajedničkih poslova i služba protupožarne zaštite, tehničkih poslova i održavanja. Unutar svih službi predviđen broj djelatnika je 80, no zaposleno je tek 19. Njen ustroj određen je Pravilnikom o unutarnjem ustrojstvu i načinu rada te je na snazi od 2007. godine (Javna ustanova Parka prirode Velebit, 2022.). Na Slici 13. nalazi se ustroj zaposlenika Parka prirode Velebit.

Slika 13. Zaposlenici i ustrojstvo Parka prirode Velebit

Izvor: Javna ustanova Parka prirode Velebit (2022)

Kroz ove aspekte, upravljanje ljudskim potencijalima Parka prirode Velebit osigurava da organizacija ima stručno, motivirano i angažirano osoblje koje može učinkovito provoditi svoje zadatke u skladu s ciljevima parka.

4.5. Ograničenja i perspektive daljnjeg razvoja planinarenja i turizma

Razvoj planinarenja i turizma u Parku prirode Velebit suočava se s određenim ograničenjima koja zahtijevaju pažljivo upravljanje i prilagodbe.

Glavno ograničenje je očuvanje prirode i zaštita osjetljivih ekosustava na području Parka. Aktivnosti planinarenja i turizma moraju biti usklađene s očuvanjem prirodne ljepote, biološke raznolikosti i ekoloških procesa. Ograničenja uključuju pravila pristupa određenim područjima i stroga pravila ponašanja kako bi se smanjio negativni utjecaj posjetitelja na ekosustav. Nedostatak ili nedovoljna infrastruktura može predstavljati ograničenje za razvoj planinarenja i turizma. Kvalitetne planinarske staze, interpretacijski centri i ugostiteljski objekti ključni su za pružanje zadovoljavajućeg iskustva posjetiteljima. Međutim, nedostatak financijskih sredstava može ograničiti razvoj i održavanje turističke infrastrukture, obuku osoblja,

promociju i zaštitu prirode. Upravljanje posjetiteljima u skladu s kapacitetima i održivost je također izazov. Pretjerani broj posjetitelja može imati negativne učinke na prirodu i kvalitet iskustva. Održiv razvoj planinarenja i turizma zahtijeva uravnotežen pristup koji uzima u obzir kapacitete parka i održivost turističkih aktivnosti. Turizam isto tako može imati sociokulturne učinke na lokalnu zajednicu, uključujući promjene u tradicionalnom načinu života i kulturnom identitetu. Održiv razvoj planinarenja i turizma treba uzeti u obzir interese lokalnog stanovništva i promicati očuvanje kulturne baštine. Konačno, sezonalnost planinarskih aktivnosti predstavlja dodatno ograničenje. Vremenski uvjeti i sezonalnost mogu utjecati na dostupnost i održivost poslovanja, posebno u razdobljima manje posjećenosti ili nepovoljnim vremenskim uvjetima (Krajinović, 2015).

Svaki od ovih ograničenja zahtijeva pažljivo upravljanje kako bi se osigurao održivi razvoj planinarenja i turizma u Parku prirode Velebit. To uključuje uravnotežen pristup koji uzima u obzir zaštitu prirode, interese lokalne zajednice i osiguravanje kvalitetnog iskustva posjetiteljima. Upravljanje ovim ograničenjima omogućuje dugoročno održiv i uravnotežen razvoj na ovom prekrasnom području.

Međutim, daljnji razvoj planinarenja i turizma u Parku prirode Velebit nudi obilje perspektiva i mogućnosti za budućnost. Ključne smjerove i perspektive uključuju raznovrsnost turističke ponude, edukaciju i interpretaciju, razvoj smještajnih kapaciteta, razvoj avanturističkih aktivnosti, suradnju s drugim destinacijama te održivi razvoj.

Diversifikacija turističke ponude pruža priliku za privlačenje šireg spektra posjetitelja. Razvoj različitih planinarskih ruta i staza, obiteljskih i tematskih staza te inovativnih ruta omogućuje raznolikost i prilagodljivost posjetiteljima. Edukacija i interpretacija igraju ključnu ulogu u obogaćivanju iskustva posjetitelja. Kroz programe edukacije i interpretacije, posjetitelji mogu dublje razumjeti prirodne i kulturne vrijednosti područja. Interpretacijski centri, edukativne staze, vodiči i interaktivni sadržaji potiču svijest o važnosti očuvanja prirode, biološke raznolikosti i održivog turizma. Razvoj smještajnih kapaciteta ima potencijal privući veći broj posjetitelja koji žele duže vrijeme istraživati područje. Ekološki osviješteni smještaj poput planinarskih domova, eko-kampova i ruralnog turizma pruža autentično iskustvo posjetiteljima te potiče lokalnu ekonomiju. Razvoj avanturističkih aktivnosti kao što su penjanje, biciklizam i speleologija otvara vrata za posjetitelje s većim interesom za

adrenalinske izazove. Ove aktivnosti pružaju jedinstvena iskustva u prirodi i mogu privući ljude koji traže aktivnosti pune uzbuđenja i avanture. Suradnja s drugim destinacijama omogućuje stvaranje mreže planinarskih staza i ruta. To potiče duže boravke posjetitelja, povećava dostupnost različitih ruta te obogaćuje planinarsko iskustvo na cjelokupnom području. Održivi razvoj je ključna perspektiva za daljnji razvoj planinarenja i turizma. Očuvanje prirodnih i kulturnih vrijednosti, upravljanje posjetiteljima te suradnja s lokalnom zajednicom ključni su elementi. Postizanje ravnoteže između turističkih aktivnosti i očuvanja okoliša osigurava dugoročni održivi razvoj na ovom predivnom području (Jakupak, 2017).

5. ZAKLJUČAK

Nakon pandemije COVID-19, ljudi su više zainteresirani za druženja na otvorenom te više vremena odlučuju provoditi na otvorenom u samoj prirodi. Također, postaju sve više svjesni o zdravlju i važnosti tjelesne aktivnosti. Istraživanja su pokazala kako su najčešće rekreativne aktivnosti šetnje i planinarenja te ljudi to rado uključuju u aktivnosti na svom odmoru. Tako suvremeni trend rasta planinarskog turizma postaje sve veći što za sobom poteže pojavljivanje masovnog turizma na područjima predviđenim za to. Kako ne bi došlo do uništenja prirode i kulture nekog mjesta potrebno je upravljati posjetiteljima te zaštititi područje prema načelima održivog razvoja turizma. Ulaganje u održivi turizam budućnost je svake destinacije jer održava na životu okoliš, ekonomske, društvene, kulturne i povijesne vrijednosti destinacije.

Zaštićena područja u Hrvatskoj predstavljaju neizbježan segment već definirane turističke ponude koja se koristi kao nacionalno dobro, a najpovoljniji razvoj ostvarit će se upravo sinkroniziranim planiranjem svih aktivnosti koje su u skladu sa Zakonom. Planinska područja Hrvatske imaju potencijal i mogućnost postanka značajnog segmenta ponude turizma u Hrvatskoj, no nedostaje interes investitora za takvim pothvatom.

Promjene u svjetskom turizmu pokazuju kako raste interes za zaštićena područja kao što je Park prirode Velebit. To generira znatne ekonomske koristi i razvoj nerazvijenih prostora Parka. Kvaliteta turističke ponude izravno ovisi o kvaliteti prirodnih i društvenih resursa Parka, koje predstavljaju preduvjet za njegov daljnji razvoj. Takve aktivnosti moraju biti pažljivo vođene i isplanirane kako bi se zaštitilo područje Parka i njegove vrijednosti, flora i fauna. Kvalitetu te ponude podići će razni ugostiteljski objekti, uređen prostor, trgovine, planinarski domovi i slični objekti koji služe za pružanje zadovoljstva posjetiteljima Parka.

Razvoj turizma i planinarenja na području Parka donio bi brojne izazove i rizike za prirodu i živi svijet, no zbog toga što postoji mogućnost rasta i razvoja turizma moguće je razviti održiv, kvalitetan i atraktivan turizam na području Parka uz maksimalno očuvanje bioraznolikosti i drugih vrijednosti lokalne zajednice. Ključ je pronaći ravnotežu između turizma i prirode pri čemu će postojati simbioza tih dvaju sustava.

Literatura

1. Buršić, I. (2021), Razvoj turizma i utjecaj na zaštićena područja, diplomski rad, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Pula
2. Candrea, A. N., Ispas, A. (2009), Visitor Management, a Tool for Sustainable Tourism Development in Protected Areas, u: Visa, I., Duta, A., Helera, E., & Rogozeta, L.(ur.), *Bulletin of the Transilvania University of Braşov. Series V: Economic Sciences. Vol. 2 (51)*(str. 131-137), Braşov, Romania: Transilvania University Press
3. Čarija, A. (2019), Mogućnosti i prijetnje razvoja turizma u zaštićenim planinskim područjima Hrvatske, završni rad, Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet Split, Split
4. Čavlek, N., Bartoluci, M., Prebežac, D., Kesar, O. i suradnici (2011), Turizam, ekonomske osnove i organizacijski sustav, Zagreb: Školska knjiga
5. Eagles, P. F. J., McCool, S. F., Haynes, C. D. (2002), Sustainable Tourism in Protected Areas: Guidelines for Planning and Management, Velika Britanija: IUCN
6. Hall, M. (2002), Sustainable Tourism in Protected Areas, Bristol: Channel View Publications
7. Hrvatski sabor (2022), Strategija razvoja održivog turizma do 2030. godine [podatkovni dokument], preuzeto s: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/full/2023_01_2_18.html
8. Jakupak, H. (2017), Planinarenje u Hrvatskoj kao sadržaj turističke ponude i potražnje: mogućnosti i perspektive, diplomski rad, Sveučilište Sjever (Sveučilišni Centar Varaždin), Varaždin
9. Javna Uprava Parka prirode Velebit (2022), Plan upravljanja Parkom prirode Velebit i pridruženim zaštićenim područjima i područjima ekološke mreže (PU 6017), Gospić
10. Karim, R., Raza, W., Malik, A. J., & Un Nisa, M. (2022), Sustainable Mountain Tourism, u: Khan, M. Z., Baig, T. Z., Ali, S., & Shah, A.(ur.), *Mountain Studies: Understanding and Managing Mountains for People and Nature* (str. 171.-183.), Gilgit, Pakistan: Karakoram International University (KIU)
11. Krajinović, V. (2015), Propitivanje ključnih izazova u mjerenju održivog razvoja turizma, *Acta turistica*, Vol. 27, No. 1, 63-91. <https://hrcak.srce.hr/file/209241>
12. Lasić, M. (2018), Održivi razvoj turizma kroz upravljanje posjetiteljima u zaštićenim područjima, završni rad, Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet Split, Split
13. Poljanak, I. (2015), Održivi turizam u zaštićenim područjima, Zagreb: Masmedia

14. Richins, H., & Manning, R. E. (2009), Sustainable Mountain Tourism: Environmental, Socio-Cultural and Economic Implications, Wallingford: CABI Publishing
15. Stojanović, V. (2011), Turizam i održivi razvoj, Novi Sad: Prirodno-matematički fakultet, Odjel za geografiju, turizam i hotelijerstvo

Internetski izvori:

- <https://www.pp-velebit.hr/hr/o-velebitu/opci-podaci> (pristupljeno 30.6.2023)
- <https://odgovorno.hr/razgovor-darko-berljak-u-planinarstvu-i-hodanju-svi-su-ljudi-pobjednici-zalazemo-se-za-odrziv-boravak-u-prirodi-i-odrziv-razvoj-planinarstva/> (pristupljeno 30.6.2023)
- <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=44778> (pristupljeno 6.7.2023.)
- Zakon o zaštiti prirode RH (2020.) <https://www.zakon.hr/z/403/Zakon-o-zaštiti-prirode> (pristupljeno 10.7.2023.)
- <https://jezikoslovac.com/word/638y> (pristupljeno 30.8.2023.)
- <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=44778> (pristupljeno 6.7.2023.)
- <https://www.pp-velebit.hr/hr/o-velebitu/opci-podaci> (pristupljeno 10.7.2023.)
- <https://www.pp-velebit.hr/hr/kulturna-bastina-2> (pristupljeno 10.7.2023.)
- <https://www.flickr.com/photos/105742995@N05/34976207085> (preuzeto 10.7.2023.)
- <http://www.najboljeuhrvatskoj.info/ideje/lukina-jama-trojama-443.html> (preuzeto 10.7.2023.)
- <https://speleolog.hr/objekti/lukina-jama/> (preuzeto 10.7.2023.)
- <https://trip.hr/nacionalni-park-sjeverni-velebit/> (preuzeto 10.7.2023.)
- <https://mingor.gov.hr/vijesti/obljetnica-proglasenja-parka-prirode-velebit/5874> (preuzeto 10.7.2023.)
- <https://www.pp-velebit.hr/hr/kulturna-bastina/velebitske-povijesne-ceste> (preuzeto 11.7.2023.)
- <https://www.pp-velebit.hr/hr/turisticka-ponuda-2/aktivnosti/planinarenje> (pristupljeno 11.7.2023.)
- <https://www.pp-velebit.hr/hr/kulturna-bastina/pastirski-stanovi> (pristupljeno 11.7.2023.)
- <https://www.pp-velebit.hr/hr/kulturna-bastina/mirila> (pristupljeno 11.7.2023.)
- <https://www.pp-velebit.hr/hr/kulturna-bastina/pisani-kamen> (pristupljeno 11.7.2023.)

Popis slika

Slika 1. Kanjon rijeke Zrmanje	13
Slika 2. Špilja “Lukina jama”	14
Slika 3. Špilja “Lukina jama”	14
Slika 4. Velebit	14
Slika 5. Slap “Visoki buk”	15
Slika 6. Terezijana	17
Slika 7. Majstorska cesta	18
Slika 8. Premužićeva staza	18
Slika 9. Pastirski stan	19
Slika 10. Mirila.....	19
Slika 11. Mirila	19
Slika 12. Pisani kamen	20
Slika 13. Zaposlenici i ustrojstvo Parka prirode Velebit	33

Popis tablica

Tablica 1. Prirodni turistički resursi	13
Tablica 2. Društveni turistički atraktivni resursi	17
Tablica 3. Planinarske staze Velebita	22
Tablica 4. SWOT analiza turističke ponude Parka prirode Velebit	23
Tablica 5. Strategije i taktike za upravljanje posjetiteljima u područjima s visokim razinama upotrebe	28

Životopis

EMA DRAVINEC

Osobno

E-adresa **ema.dravinec1@gmail.com**

LinkedIn **Ema Dravinec**

Profil

Studentica sam treće godine Prediplomskog stručnog studija Poslovne ekonomije na Ekonomskom fakultetu u Zagrebu. Moje trenutačno usmjerenje je turizam, no privlače me menadžment i marketing te ekonomika energije i okoliša jer prepoznajem važnost održivog razvoja u budućnosti. Odlučna sam nastaviti svoje obrazovanje kroz upis i četvrte i pete godine te se fokusirati na područje koje će me najviše ispunjavati. Iako nemam obimno radno iskustvo, spremna sam uložiti trud i vrijeme kako bih stekla praktične vještine. Moja predanost učenju omogućuje mi brzo usvajanje novih informacija i prilagodbu različitim situacijama. Moja spremnost za izazove, motiviranost za rast te kombinacija teorijskog znanja i praktičnih vještina čini me ambicioznom i perspektivnom kandidatkinjom koja je spremna aktivno sudjelovati u profesionalnom okruženju i doprinijeti zajednici.

Obrazovanje i osposobljavanje

Direction Intercultural Facilitation: Erasmus+ project - Human Rights - youth exchange - erasmus projekt na kojemu sam sudjelovala u siječnju 2022. godine. Diskutirali smo o ljudskim pravima te problemima na koje čovjek u suvremeno doba može naići.

/

2020 - Trenutno

Ekonomski fakultet u Zagrebu, Zagreb

Radno iskustvo

Administrator

Pro 2022 - Sij 2023

Mirko Čakanić, Studio Imago, Samobor

Promocija proizvoda putem Facebook oglašavanja.

Interesi

Planinarenje, Padel, Čitanje, Rukomet, Jedrenje

Vještine

Dobra komunikacija

Vješt/a

Rad u timu

Vješt/a

Microsoft Word

Iskusan/na

Microsoft PowerPoint

Iskusan/na

Microsoft Excel

Srednja razina

★ Karakteristike

Ambicioznost, Kreativnost, Fleksibilnost, Motivacija

☰ Reference

Reference su dostupne na zahtjev.